

DÍTĚ V NÁHRADNÍ RODINĚ POTŘEBUJE I VAŠI POMOC!

Informace a pracovní listy pro pedagogy

Jana Grohová , Věduna Bubleová, Alena Vávrová, Jana Frantíková

Dítě v náhradní rodině potřebuje i vaši pomoc!

Informace a pracovní listy pro pedagogy

Středisko náhradní rodinné péče o. s.

Praha

2011

Tato publikace byla vydána v rámci projektu „Náhradní rodina + dítě + odborník jako partneři“ (Metodické centrum pro NRP), který byl podpořen Nadací Sirius z grantového řízení programu: preventivní programy a systematická řešení. Více informací o projektu a dalších publikacích naleznete na www.nahradnirodina.cz.

Dítě v náhradní rodině potřebuje i vaši pomoc!

Informace a pracovní listy pro pedagogy

© **Jana Grohová, PhDr. Věduna Bubleová, Alena Vávrová,
Bc. Jana Frantíková**

© Středisko náhradní rodinné péče o. s., Praha 2011. Vydání první.

Vydalo Středisko náhradní rodinné péče o. s.
Jelení 91, 118 00 Praha 1
www.nahradnirodina.cz
info@nahradnirodina.cz
jako svou 7. publikaci.

Odborný garant: PhDr. Věduna Bubleová
Odborný metodik: Mgr. Petr Vrzáček
Jazyková korektura: Zuzana Straková
Obálka, sazba: Radek Hlavsa
Tisk: ETORA Solutions s. r. o.

ISBN 978-80-87455-06-7

Obsah

Úvod	5
1. Náhradní rodinná péče	6
2. Teorie psychické deprivace	9
3. Dítě v náhradní rodinné péči	12
4. Projevy dítěte s poruchou vytváření citových vazeb	13
5. Doporučení pro komunikaci s dítětem v NRP	16
6. Spolupráce s náhradní rodinou	18
Literatura	19
Nejčastější dotazy	20
Přílohy	23
Pracovní listy pro učitele MŠ	25
Pracovní listy pro učitele 1. stupně ZŠ.....	35
O autorech	41

Úvod

Vážení kolegové, milí přátelé,

srdečně Vás zdravíme ze Střediska náhradní rodinné péče o. s., které 17 let pomáhá dětem žijícím mimo vlastní rodinu. Ve své praxi se setkáváme s dětmi, které nemohou z nejrůznějších důvodů vyrůstat ve své vlastní rodině a z tohoto důvodu se ocitají v péči náhradní rodiny. Někdy se tyto děti a jejich adoptivní či pěstounské rodiny setkávají s nepochopením nejbližšího okolí, širší rodiny, přátel i školy.

Proto si dovoluujeme obrátit se na Vás, vážení pedagogové, s prosbou o spolupráci při hledání a užití dalších podpůrných možností, nových metod a postupů pro snazší sociální komunikaci, adaptaci a vlídné přijetí těchto dětí a nových rodin.

V předkládaném materiálu se dozvíte základní informace, které se týkají náhradní rodinné péče a potřeb dítěte, které v minulosti prošlo ústavním prostředím. Současně zde naleznete pracovní listy jako podpůrný prostředek pro práci s Vaší třídou před příchodem nového žáka, které jsme rozdělili pro mateřské, základní a speciální školy.

Přáli bychom si, aby tato metodika přispěla k lepšímu porozumění vývoje a života těchto dětí, které měly složitou minulost, a pomohla vytvořit bezpečné, přátelské a laskavé prostředí ve Vaší třídě a škole.

Přáli bychom Vám, učitelům i budoucím spolužákům dětí vyrůstajících v náhradní rodinné péči, co nejlepší společný start, pochopení a potřebnou míru vzájemné tolerance. Věříme, že některé praktické rady a postupy, které naleznete v této příručce, mohou být pro Vás dobrým vodítkem.

Po přečtení pak laskavě posuďte sami, zda materiál využijete, zda se pro Vaši práci hodí, zda ho potřebujete. Velice se těšíme i na Vaši zpětnou vazbu, která nám pomůže při další práci.

S díky za spolupráci a vše dobré za Středisko NRP přeje
Věduna Bubleová

1. Náhradní rodinná péče

V České republice žije bohužel stále mnoho dětí, které nemohou vyrůst ve své vlastní rodině. Jejich rodiče se o ně z různých důvodů nemohou, neumějí nebo nechtějí starat. Nejvhodnějším řešením osudu takových dětí bývá jejich umístění do náhradní rodinné péče někoho blízkého, ideálně příbuzného. Není-li takové řešení možné, pak je dítěti vybírána náhradní rodina (osvojitelská či pěstounská) z řad prověřených žadatelů, kteří mají zájem přijmout do své péče dítě jiných rodičů. Taková rodina prochází odborným posouzením a dítěti je vybírána orgánem sociálně-právní ochrany. O novém svazku v konečné fázi rozhoduje soud.

Zastavme se alespoň stručně u jednotlivých forem náhradní rodinné péče (NRP) (více viz Základní informace pro zájemce o NRP – www.nahradnirodina.cz).

Osvojení (neboli adopce)

Osvojení je nejvyšší forma náhradní rodinné péče, mezi osvojiteli a osvojencem vzniká příbuzenský vztah, jako mezi rodiči a dětmi. To znamená, že namísto biologické rodiny nastupují adoptivní rodiče se všemi právy i povinnostmi, včetně toho, že jsou jako rodiče uvedeni v rodném listu dítěte. Zároveň zanikají příbuzenské vztahy s původní rodinou. Osvojitelé se stávají zákonnými zástupci dítěte se všemi rodičovskými právy a povinnostmi. Osvojitelé mají právo na zachování anonymity, pokud se nejedná o osvojení přímé (tedy osvojení, kdy se obě rodiny od počátku znají).

Doporučení pro pedagogy

S adoptivními dětmi se můžete setkat i ve vaší třídě a ani o tom nemusíte vědět. Záleží jen na nové rodině, koho o této skutečnosti informuje. Pokud tuto informaci svěří vám, měli byste s ní nakládat velmi citlivě. Osvojením biologická rodina dítěte ztrácí právo na jakékoliv informace o dítěti – už je řečeno výše.

Pěstounská péče

Pěstounská péče je volnější forma náhradní rodinné péče. Rodičům dítěte zůstává zachována rodičovská zodpovědnost vůči dítěti, nadále mají vyživovací povinnost a mají právo se o dítě zajímat. Zároveň je třeba jejich souhlasu všude tam, kde je třeba souhlasu zákonného zástupce. Pěstouni, kterým je dítě svěřeno do péče, zodpovídají za jeho výchovu a péči, zároveň mají právo rozhodovat o věcech týkajících se svěřeného dítěte, jež mají povahu běžné potřeby. Pěstounská péče zaniká dosažením plnoletosti dítěte, v případě dalšího studia dítěte zůstává nárok na hmotné zabezpečení.

Doporučení pro pedagogy

Ve své praxi se můžete setkat s dětmi v pěstounské péči, které mají své biologické rodiče a ti mají zachována všechna svá práva i povinnosti. Obvykle budete ale jednat s pěstouny, protože u nich dítě žije a oni zodpovídají za jeho výchovu. Pěstouni se budou dostavovat na třídní schůzky, přihlašovat dítě do kroužků apod. Spolupráce školy s pěstouny by měla být úzká a zaměřená na řešení všech problémů dítěte. Děti v pěstounské péči se často dostávají do náhradních rodin až v pozdějším věku, a proto je potřeba ve spolupráci s rodinou pracovat na postupné změně jejich učebních návyků, osvojování nových hodnot a vytváření nového sebevědomí apod. Tyto děti budou také potřebovat velkou podporu při navazování nových vztahů s vrstevníky a novými spolužáky. Pěstouni nemohou odstranit všechny problémy v životě dítěte hned, mnohdy vztahy s novým dítětem teprve budují, a proto potřebují i vaši pomoc, pochopení a podporu.

Dítě v pěstounské péči bývá také v kontaktu se svojí biologickou rodinou. Pokud pozorujete, že u dítěte dochází ke změnám nálad v chování a výkyvům v učení nebo že dítě kontakt s biologickou rodinou poškozují, informujte o tom nejen pěstouny, ale také sociální pracovníci dítěte.

Pokud se biologická matka či otec přijdou na dítě informovat do školy, pak mají právo na informace o jeho prospěchu i chování. Nemají ale právo si dítě ze školy vyzvednout a kamkoliv odvést.

Dítě v pěstounské péči může mít příjmení pěstounů. V rodném listě jsou však uvedeni biologičtí rodiče.

Pěstounská péče může být také časově omezená. Dítě mohlo už před příchodem do vaší školy vystřídat několik různě kvalitních či nekvalitních výchovných prostředí. I v této náhradní rodině může být pouze dočasně. Pro lepší komunikaci s dítětem i jeho novou rodinou je velmi dobré získat co nejvíce informací o formě náhradní rodinné péče, ve které se dítě nachází.

Poručenství

Účelem tohoto institutu je ochrana nezletilého dítěte pro jeho specifické postavení, kdy nemá plnou způsobilost k právním úkonům s ohledem na svůj věk. Soud ustanoví dítěti poručníka v případě, kdy rodiče nezletilého dítěte zemřeli, byli zbaveni rodičovské zodpovědnosti, byl pozastaven výkon jejich rodičovské zodpovědnosti, nemají způsobilost k právním úkonům v plném rozsahu.

Doporučení pro pedagogy

Spolupráce rodiny a školy je lehčí. Děti mívají velmi často i příjmení poručníků. Dítě však poručníkům není svěřováno do péče anonymně. Rodiče vědí, kde dítě bydlí a mohou si i zjistit, do které školy dítě chodí. Rodiče, kteří byli zbaveni rodičovské zodpovědnosti, nemají od školy právo na informace o dítěti. Tyto informace může škola poskytnout rodičům přes sociální pracovníci oddělení sociálně-právní ochrany dětí.

Poručník může a nemusí být zároveň osobou, která má dítě v přímé péči. Dítě, které má ustanoveného poručníka, může vyrůstat v péči svých rodičů nebo může být svěřeno do pěstounské péče.

Poručenská i pěstounská péče podléhá dohledu ze strany státu.

2. Teorie psychické deprivace

Kojenecký věk, období raného dětství, hraje v životě každého z nás významnou roli. Primární vztah mezi matkou a dítětem vzniká v rodině, kde je narození dítěte očekáváno s láskou, instinktivně a přirozeně. Díky tomuto poutu se dítě učí důvěřovat lidem, svému okolí i sobě. Pocit jistoty, bezpečí a lásky mu umožňuje rozumět okolnímu světu, navazovat pevné vztahy s dalšími lidmi a svobodně se vyvíjet. Jestliže se primární pouto s matkou nevytvořilo v pravý čas, mělo by se co nejdříve nalézt náhradní řešení, aby dítě co nejdříve získalo blízkou, mateřskou osobu, která by matku nahradila.

(Pozn.: Česká republika však stále tuto skutečnost nereflexuje, a proto jsme kritizováni mnoha mezinárodními institucemi za vysoké počty dětí umístěných v kojeneckých ústavech či dětských centrech do tří let. Právě toto období kojeneckého věku je rozhodující pro další vývoj člověka.)

Děti, které jsou u nás svěřovány do péče náhradních rodin, mají často za sebou velmi smutné životní zkušenosti. V nefunkční rodině či v ústavní výchově strávily poměrně dlouhý čas, který je výrazně ovlivnil a poznamenal.

Namísto láskyplného, mateřského vztahu přišlo strádání, bolest a odloučení a proces vytváření citových vazeb byl narušen. V takovém případě hovoříme **o poruše vzniku citových vazeb a psychické deprivaci**, a tato skutečnost může velmi vážně ovlivnit celý další vývoj dítěte.

V současné době rovněž známe závěry výzkumů a dlouhodobých sledování, která potvrzují zjištění, že citové strádání dítěte v raném věku, separace, trauma kojenců, neexistence pevného citového pouta a vztahu v raném dětství způsobují dlouhodobé sociálně-psychologické, somatické aj. vývojové problémy (R. A. Spitz a Goldfarb) a že dlouhodobé následky psychické deprivace přetrvávají do dospělého věku, kde se manifestují v různých formách poruch osobnosti (D. Hughes, J. G. Howells, D. O. Hebb, J. W. Papez, Dennis /1973/, Rutter, B. D. Perry a mnoho dalších). Je rovněž dokázáno a mnoha výzkumy potvrzeno, že čím dříve je dítěti, které nemůže z nejrůznějších důvodů vyrůstat ve své vlastní rodině, nalezena rodina nová, náhradní, tím větší má naději na zdravý vývoj.

U nás se teorií psychické deprivace nejvíce zabývali významní psychologové – **profesor Zdeněk Matějček** a **profesor Josef Langmeier**. V roce 1974 vydali publikaci „Psychická deprivace v dětství“, která byla přeložena do mnoha jazyků a z ní vychází další generace a navazuje na ni mnoho současných odborníků.

Vzhledem k tomu, že v knize obsažená teorie dosud nebyla překonána a jasněji formulována, pojďme se společně zastavit u jejich vysvětlení teorie psychické deprivace a pokusme se lépe porozumět dětem, které přicházejí do náhradní péče.

Psychickou deprivaci ve své publikaci definují jako „**psychický stav vzniklý následkem takových životních situací, kdy subjektu není dána příležitost k ukojení některé jeho základní (vitální) psychické potřeby v dostačující míře a po dosti dlouhou dobu**“.¹

Pokud nedojde v období raného vývoje k uspokojování základních psychických potřeb a nezbytnému citovému poutu k rodiči či osobě blízké, dítě je vystaveno psychickému strádání, traumatu, s nímž se vyrovnává celý život.

V roce 1949 vychází monografie anglického psychiatra **Johna Bowlbyho** „Mateřská péče a duševní zdraví“², která je mezníkem pro studium psychické deprivace. Na základě sledování dětí v nemocnicích, které byly separovány od svých rodičů, vytvořil Bowlby ucelenou teorii deprivace. Poukázal na to, že silný vztah rodiče a dítěte je přímo kritický pro zdravý vývoj dítěte. Od roku 1930 spolupracoval s **Mary Ainsworth** a sledovali skupinu dětí za 2. světové války, která byla od svých rodičů násilně odtržena. Zaměřili se na zjišťování potřeb těchto dětí. Svá sledování a další výzkumy pak shrnují do tzv. teorie Attachment. Tato teorie hovoří o nutné potřebě citové vazby dítěte v raném věku k rodičům, která je zásadní pro přežití a zdravý vývoj člověka (více viz P. Vrtbovská v knize O ztraceném dítěti a cestě do bezpečí)³.

Tyto a následující studie poukázaly především na potřebu uspokojování základních psychických potřeb v raném dětství, nevyhnutelnost attachmentu – citového pouta – silného připoutání dítěte k osobě blízké v raném věku. Pokud nedojde v období raného vývoje k uspokojování základních psychických potřeb a nezbytnému citovému poutu k rodiči či osobě blízké, dítě je vystaveno psychickému strádání, traumatu, s nímž se vyrovnává celý život.

Chceme-li dobře porozumět specifickým potřebám dětí v náhradní rodinné péči, je třeba se nejprve seznámit se **základními potřebami dětí**, které nejlépe vystihuje schéma z „dílny“ Pražské školy (Langmeier a Matějček, 1974).

¹ J. Langmeier, Z. Matějček: Psychická deprivace v dětství, Praha, 1974, s. 22–24.

² J. Bowlby: Mateřská péče a duševní zdraví.

³ P. Vrtbovská: O ztraceném dítěti a cestě do bezpečí, NATAMA, Praha, 2010.

Potřeba stimulace

– tj. náležitého přívodu podnětů co do množství, kvality a proměnlivosti. Uspokojení této potřeby vede organismus k aktivitě.

Potřeba smysluplného světa

– mají-li se z jednotlivých podnětů stát poznatky a zkušenosti, musí být v těchto podnětech nějaký řád, smysl. Uspokojení této potřeby umožňuje dítěti učit se, nabývat zkušeností, přizpůsobovat se životním podmínkám, osvojovat si účelně pracovní postupy i strategie společenského chování aj.

Potřeba životní jistoty

– uspokojení této potřeby zbavuje člověka úzkosti, dodává mu pocit bezpečí a umožňuje mu cílevědomou aktivitu poznávací, pracovní, společenskou. Je naplňována především v mezilidských citových vztazích.

Potřeba pozitivní identity

– vlastního „já“, znamená pozitivní přijetí sama sebe a své společenské hodnoty. Opakem identity je anonymita. Patříčná sebeúcta i patřičné sebevědomí jsou podmínkou uspokojivého zařazení ve společnosti.

Potřeba otevřené budoucnosti

– naděje a životní perspektivy. Umožňuje uspokojivé prožívání osobního běhu života. Ztráta životní perspektivy (uzavřená budoucnost) vede k zoufalství.

3. Dítě v náhradní rodinné péči

Dítě, které se ocitá v nové náhradní rodině, si s sebou přináší svou minulost, své životní zkušenosti a zážitky. Je to dítě, jehož základní psychické potřeby nebyly uspokojované dostatečnou měrou. Toto dítě nemělo možnost si vytvořit tolik potřebné pevné citové pouto k jedné osobě, neví, co je to rodina, domov. Je to dítě, které většinou vystřídalo různá výchovná prostředí a prošlo rukama různých vychovatelů, nepoznalo pocit bezpečí a jistoty, naopak většinou prožívalo vnitřní nejistotu a strach. Tyto negativní zkušenosti vedly k tomu, že se postupně odnaučilo dávat najevo své pocity, přestalo se o své potřeby hlásit normálním způsobem, komunikace s okolním světem se tak pro ně stala problematickou. Toto dítě nerozumí své minulosti a netuší, kam směřuje, jaká je jeho budoucnost. Svět okolo sebe nechápe. Doposud žilo většinou v prostředí citově i podnětově chudém, proto jeho psychomotorický vývoj je nerovnoměrný a značně zaostává za vývojem jeho vrstevníků vychovávaných v běžných fungujících rodinách.

U těchto dětí mluvíme o psychické deprivaci, poruše vzniku citové vazby a oslabené identitě.

Chování některých dětí se nemusí příliš lišit od chování ostatních dětí ve třídě a učitel nemusí ani o samotném faktu náhradní rodinné péče vědět. Jsou děti, které měly to štěstí, že se narodily odolnější vůči negativním zkušenostem. Mnohé děti nebyly dlouhodobě vystaveny citovému strádání, protože přešly do náhradní rodinné péče krátce po svém narození. Problémy se u těchto dětí objevují spíše později, obvykle v období puberty, kdy se začínou zabírat svou identitou.

Poruchu vytváření citových vazeb však nemusíme pozorovat jen u dětí v náhradních rodinách. Potýkají se s ní i děti, které vyrůstají v rodinách citově chladných, ale např. také děti, které byly v útlém věku dlouhodobě hospitalizované bez přítomnosti blízké osoby apod.

4. Projevy dítěte s poruchou vytváření citových vazeb

Jak vyplývá z minulé kapitoly, pro děti, které se ocitnou mimo vlastní rodinu, je nejlepším řešením nová, náhradní rodina. Náhradní rodina poskytuje dítěti bezpečné, citově bohaté a vřelé prostředí. Některé zážitky a vzpomínky na minulost mohou však ještě nějaký čas dítě velmi ovlivňovat. Mohou se pak projevat v různých změnách v chování, reakcích i jeho vývoji (např. dítě je citlivé na jakékoli změny, nečekané situace). Vše záleží na mnoha okolnostech, především je to genetická výbava, neurologický vývoj dítěte aj. somatické aspekty, které nemůžeme ovlivnit, ale současně zde hraje velmi důležitou roli délka pobytu a prostředí, kde dítě před příchodem do náhradní rodiny žilo.

S jakými projevy chování se můžeme u dětí, které nemohly vyrůstat od narození ve své původní rodině, setkat?

- Děti mohou být úzkostné a mají obavy z dalšího zklamání a strádání. Mohou se u nich objevovat v různých životních situacích určité obranné mechanismy, kterým nemusí vždy jejich okolí rozumět. Jejich chování se může jevit často neadekvátní dané situaci. I to může vážně narušovat vztahy nejen s jejich vrstevníky, ale i s dospělými, jež neznají příčinu.
- Jejich sebevědomí bývá velmi nízké. Někdy mají pocit, že samy nesou velkou část viny.
- U menších dětí se setkáváme s neobvyklou mluvou, poruchami řeči, mívají problémy s výslovností. Někdy se setkáváme s neustálým dotazováním. Rozpaky můžeme mít i nad slovníkem dítěte.
- Děti mohou manipulovat s druhými. Bývá to z obavy, aby samy nebyly ovládnuty.
- Děti mohou být impulzivní a mohou se projevovat i agresivně – většinou v případech, kdy si neví s danou situací rady, když něčemu nerozumějí a cítí se být ohroženy.
- Děti mohou mít problémy s pozorností a často se u nich můžeme setkat i s poruchami učení.
- Děti mohou mít také problémy s udržením očního kontaktu. V případě dětí týraných či sexuálně zneužívaných se objevují i problémy s dotykem. Některé

děti nesnesou fyzický kontakt. U jiných dětí naopak můžeme pozorovat „lepení se“ na druhé.

- Jejich psychosociální vývoj bývá nerovnoměrný. Emocionální složka často zaostává, nerozumějí svým pocitům ani pocitům druhých. Sociální kontakty mohou být povrchní, poruchy emočního vývoje, zejména strach a úzkost, emoční labilita a nezralost, alterace vyšších citů, chudost emočních vztahů apod.
- Děti se občas v dětském kolektivu projevují nepřiměřeným sociálním chováním, a to především ve smyslu sociální provokace (egoismus, agresivita, hyperaktivita, vzpurnost aj.), infantilního, hravého chování v touze po kontaktu nebo uzavřenosti až autismem. Děti bývají často sociálně nejisté a obtížně se orientují v kolektivu a v interpersonálních vztazích.
- Ve škole a pracovním kolektivu, kde obvykle nedokáží zvládnout nároky, které jsou na ně kladeny. Děti se zpravidla špatně a obtížně učí; nejsou k učení motivované.

Poruchy vytváření citových vazeb lze mírnit a každý, kdo je v kontaktu s takovým dítětem, má možnost se na tomto procesu „uzdravování“ podílet.

Klasické výchovné tresty (poznámky, zhoršené známky z chování, zákazy aj.) u psychicky deprivovaných dětí nejsou účinné. Je proto zapotřebí ke každému dítěti přistupovat individuálně. Velmi se osvědčuje, když pedagog zná podrobně minulost dítěte. Naváže s náhradní rodinou dobrý vztah a společně hledají a volí ten nejvhodnější způsob k podpoře a zvýraznění osobnosti každého dítěte.

Mnoho z těchto projevů se dá minimalizovat či odstranit především laskavým, chápatícím, bezpečným a srozumitelným prostředím, v němž se dítě dobře orientuje a má zde své pevné místo, má vedle sebe blízkou, milující osobu, v našem případě „nového, náhradního rodiče“.

Příchodem do náhradní rodiny by mělo mít každé dítě naději na lásku, jistotu, bezpečí, na nový, zdravý a šťastný život. Aby tato změna byla pro dítě zásadní a prospěšná, musí mu být poskytnuta podpora a pomoc i širší rodiny, přátel, okolí, školy a všech, kdo se na jeho výchově a životě „nově“ podílejí.

Postava učitele hraje v životě dítěte velmi výraznou roli. Právě učitel je v našem případě ten, kdo vedle náhradních rodičů může zprostředkovat dítěti novou,

lepší zkušenost: že se o ně někdo opravdu zajímá. Učitel má příležitost být dítěti oporou a vzorem, podílet se na jeho „uzdravování“. Individuálním, citlivým a srozumitelným přístupem může velmi přispět ke zmírnění následků neblahých zážitků z minula. Učitel má možnost podpořit individualitu dítěte, podpořit jeho sebevědomí, důvěru v mezilidské vztahy a v okolní svět.

5. Doporučení pro komunikaci s dítětem v NRP

Přístup k dítěti:

- **Předpokládejte, že dítěti, se kterým pracujete, bylo v minulosti ublíženo**
Přestože vám dítě na první pohled připadá veselé a v pořádku a stejně tak je popisují i jeho noví rodiče, jedná se o dítě, které bylo v určitém životním období opuštěno svými blízkými. Některé děti si tuto „ztrátu svého člověka“ zažily i opakovaně.

Nedůvěru k dospělým a okolí obecně, kterou tyto děti mají, lze odbourávat jen velmi pomalu a postupně.

Dejte dítěti vědět, že jste zde pro ně. Naslouchejte mu.

- **Budte trpěliví**

Nové prostředí, do kterého dítě přichází, na ně klade velké nároky. Dítě se musí vypořádávat s velkými změnami, zvyknout si na nové rodiče, sourozence, přizpůsobit se životu v jiném městě, vesnici, najít si nové kamarády, začlenit se do třídního kolektivu a zároveň se nějak vypořádat se ztrátou lidí (vychovatelů, kamarádů), na které si zvyklo v předchozím prostředí. S některými z nich nemělo ani příležitost se rozloučit. Z těchto důvodů se dítěti obyčejně již nedostává energie k tomu, aby ve škole podávalo dobré výkony. Díky vašemu trpělivému přístupu může dítě překonat toto kritické období a výsledky se pak mohou dostavit samy.

- **Budte čitelní, laskaví, důslední a spravedliví**

Může trvat i několik týdnů, někdy i měsíců, než se dítě začne v prostředí nového kolektivu a v kontaktu s vámi cítit bezpečně. Seznamte dítě s tím, jaká pravidla ve třídě platí, ověřte si, zda opravdu všemu rozumí. Nastavte jasné hranice, tím vytvoříte bezpečné prostředí.

- **Volte individuální prostředky pro vzájemnou komunikaci**

S těmito dětmi není možné vždy komunikovat tak, jak jste obvykle zvyklí komunikovat s ostatními žáky ve třídě. Někdy také jejich opožděnost v řeči, patlání a nedostatečná slovní zásoba jsou nesprávně zaměňovány s nižším intelektem. Nechte dítě proto vyjadřovat své pocity a názory i jinou formou, např. prostřednictvím hudby, malování, tance nebo přehráváním rolí.

- **Nešetřete pochvalou**

Děti v náhradní péči často nemají kde brát své ztracené sebevědomí. Proto velmi potřebují ocenění a pochvalu. Nemáte-li za co dítě pochválit, simulujte

situaci, o které víte, že ji dítě určitě zvládne tak, aby mohlo být pochváleno. Tímto způsobem ho můžete velmi podpořit. Dítě může postupně přestat o sobě tolik pochybovat a díky pochvale se určitě pustí do učení s větším elánem. Mnohým dětem chybí také učební návyky a nevydrží se dlouho soustředit.

- **Předcházejte konfrontačním a stresovým situacím**

Ve stresové situaci může dítě jednat zkratkovitě, proto se snažte takové situace eliminovat s nadhledem a humorem, což určitě ocení celá třída. Konfliktní situace je lépe řešit s dítětem v soukromí, vyvarujte se ponížit dítě před ostatními a dejte pozor také na ironii.

V případě konfliktu se snažte pomoci dítěti se sebevyjádřením. Nebojte se i vy vyjádřit své emoce. Hledejte společně vhodné řešení a klidně zapojte i celou třídu. Řešení konfliktů se učí děti od nás dospělých.

- **Budte vnímaví k potřebám dětí v NRP**

Pokuste se upravit některá citlivá témata ve vzdělávacích programech tak, aby nemohla děti v náhradních rodinách zraňovat (např. téma vlastní rodiny, dětství, narození, rodokmen apod.).

6. Spolupráce s náhradní rodinou

Výchova dítěte v náhradní rodině je dlouhý a náročný terapeutický proces. Proto by mělo být i k náhradním rodičům ze strany pedagogů přistupováno citlivě a s respektem k jejich roli. Jejich motivací k přijetí dítěte nebývá jen vlastní bezdětnost, řada z nich přistupuje k náhradní rodinné péči s velkým altruismem a snahou přispět vlastním přičiněním k tomu, aby opuštěné děti našly láskyplný domov.

Učitel a náhradní rodič by měli velmi úzce spolupracovat a shodnout se například na tom, že **vytvoření důvěrného vztahu s novou rodinou je pro dítě v období adaptace v nové rodině důležitější než dobré známky ve škole.** Teprve pocit bezpečí, adaptace na nové prostředí a citové připoutání k nové rodině dává dítěti možnost dosáhnout lepších výsledků v učení.

Děkujeme Vám za spolupráci a přejeme mnoho úspěchů při Vaší práci!

Pokud budete potřebovat poradit v oblasti náhradní rodinné péče, můžete se obrátit na Středisko náhradní rodinné péče o. s. nebo využít adresář služeb pro NRP, který najdete na www.nahradnirodina.cz.

Literatura

BOWLBY, John. *Vazba: teorie kvality raných vztahů mezi matkou a dítětem*. Praha: Portál, 2010.

BOWLBY, John; AINSWORTH, Mary. *Child care and the growth of love*. Harmondsworth: Penguin Books, 1965.

KOVAŘÍK, Jiří; BUBLEOVÁ Věduna; ŠLESINGEROVÁ, Kateřina. *Náhradní rodinná péče v praxi*. Praha: Portál, 2004.

LANGMEIER, Josef; MATĚJČEK, Zdeněk. *Psychická deprivace v dětství*. Praha: Avicenum, 1974.

MATĚJČEK, Zdeněk. *Co, kdy a jak ve výchově dětí?*. Praha: Portál, 2007.

MATĚJČEK, Zdeněk. *Co děti nejvíc potřebují*. Praha: Portál, 2008.

PERRY, Bruce; SZALAVITZ, Maia. *The Boy Who Was Raised as a Dog: And Other Stories from a Child Psychiatrist's Notebook*. New York: Basic Books, 2006.

PESSO, Albert; BOYDEN-PESSO, Diane; VRTBOVSKÁ, Petra. *Úvod do Pessu Boyden System Psychomotor: PBSP v kontextu neurobiologie a teorie attachmentu*. Praha: Sdružení SCAN, 2009.

SLADEKOVÁ, Elena. *Školák v náhradnej rodine*. Bratislava: Návrat o. z., 2005.

VRTBOVSKÁ, Petra. *O ztraceném dítěti & cestě do bezpečí*. Tišnov: SCAN; Praha Natama, 2010.

Nejčastější dotazy

Jsem učitelkou na prvním stupni. V průběhu školní docházky se dítě mnohokrát setkává v různých předmětech s tematikou rodiny. Motivují děti k tomu, aby přinesly svoji fotografii, když byly miminko, anebo aby od maminek zjistily, kolik vážily a měřily po narození. Mluvím s dětmi o jejich prvních slůvkách, o prvních sportovních výkonech (kdy si sedly, stouply, lezly nebo se usmály), o kojení a děti se navzájem mezi sebou srovnávají. Nyní mám ve třídě holčičku, kterou si rodiče adoptovali v jejich třech letech. Zajímalo by mě, jak ošetřit citlivá témata ve školních osnovách s ohledem na dítě v NRP a zároveň se nebát o problematice raného dětství hovořit.

Dítě se do náhradní rodinné péče dostává obvykle v pozdějším věku, tudíž nejen bez fotografií, ale také bez informací o svém raném dětství. Nová maminka má za této situace pouze dvě varianty. Buďto si něco doma vymyslí a podstrčí fotografii nějakého jiného mimina, aby dítě svůj školní úkol splnilo, anebo vystaví dítě tomu, že bude muset před celou třídou vysvětlovat, proč nemohlo zadání úkolu splnit. Pokud máte takovéto dítě ve své třídě, rozhodně není taktické říkat: „Janička svoji fotografii přinést nemusí, protože...“ Mnohem vhodnější je, aby se děti nakreslily tak, jak si představují, že vypadaly jako miminka, anebo mohou nasbírat různé obrázky miminek z časopisů apod.

To, že je dítě adoptované, je pro ně osobní, citlivá informace a má plné právo tuto informaci předat jen tomu, komu samo chce.

Učím na druhém stupni a v občanské výchově jsme kreslili strom života. Mám ve třídě chlapce, který vyrůstá v náhradní rodinné péči a ten tvrdil, že má dvě maminky a tatínky. A také spoustu babiček a dědečků, nespočet strýčků, tet, bratranců... Smíchal dohromady biologickou i náhradní rodinu. Snažil jsem se mu vysvětlit, že narodit se mohl pouze jedné ženě, ale nepomohlo to. Nakonec z toho byl konflikt.

Strom života je pro děti v náhradních rodinách bolavé téma. Adoptované děti jsou ztotožněny se svojí novou rodinou včetně babiček, strýčků, sestřenic... Dokonce je to tak i právně. Adopcí zanikají vztahy s původní rodinou a vzniká rodina nová. Děti v pěstounské péči to už tak jednoznačné nemají, zejména ty, které udržují kontakt se svojí biologickou rodinou. U malých dětí možná nebudete vždy vědět, koho vlastně myslí, když řeknou máma, táta, brácha... Téma rodiny může být traumatické i pro děti z neúplných či rozvedených rodin. Doporučujeme vytvořit fiktivní univerzálně platný strom života a sestavit tak jeden rodokmen – lidstva. Můžete také předem vyzvat děti, ať se zabývají rodinou, u které právě žijí.

Jen pro ilustraci, jak zamotané vztahy některé děti mají: Dívka Věrka, umístěná do velké pěstounské rodiny, má 9 pěstounských sourozenců. Některé ale příliš nezná, protože se z rodiny odstěhovali dřív, než Věrka do rodiny přišla. Má ale svého biologického bratra, s kterým nežije a který vyrůstá v péči vlastní babičky. Udržuje kontakt se svým biologickým otcem, který má z předchozích vztahů 3 další už dospělé děti. To jsou Věrky polorodní sourozenci. Babička má z druhého manželství dceru, která je mladší než Věrka. Zkuste se v tom zorientovat. Pro Věrku je to tedy rozhodně velmi těžké.

Některé děti o své životní situaci mluví rády a bez problémů, pro jiné je to nesmírně citlivé téma. Myslete, prosím, při výuce i na tyto děti.

Do naší školy do třetí třídy přestoupil nový chlapec. Od začátku jsme se obávali, že budou problémy. Z předchozí školy jsme dostali zprávu, že chlapec je záškolák, agresivní, sprostý a nepořádný. Spolupráce s rodinou není možná. Sociální pracovnice odebrala dítě z původní rodiny a našla pro ně pěstounskou rodinu. Se změnou jeho bydliště souvisela i změna školy. Zdá se nám ale, že pěstounská rodina je stejně neschopná jako původní. Dítě velmi často zapomíná věci, lže, pere se a sprostě nadává. Je naprosto nevychované a jeho školní znalosti jsou zanedbatelné. Pokud apelujeme na pěstounskou rodinu, aby došlo ke změně, vymlouvají se. Myslím, že 4 měsíce jsou dost dlouhá doba na to, aby se dítě adaptovalo na nový režim.

Možná, že vás překvapí, že 4 měsíce jsou ve skutečnosti velmi krátká doba na to, aby se dítě adaptovalo na nový režim. Pěstounské rodině schází devět let života, které dítě prožilo jinde. Negativní zážitky z minula, střídání prostředí i vychovatelů, to vše se projevuje na osobnosti dítěte. Prvním úkolem pěstounů je navázat vzájemné láskyplné vztahy a budovat zdravou osobnost dítěte a teprve na druhém místě je jeho školní úspěšnost a ostatní výkony. Pěstouni vědí, že dítě, které bylo týrané tělesně či psychicky, se dá těžko ovlivňovat tresty. Proto se vám může zdát, že neřeší důsledně některé negativní chování dítěte způsobem, jaký by vám přišel pedagogicky vhodný.

Pokuste se získat o potřebách dětí v pěstounské péči co nejvíce informací a zkuste úzce spolupracovat s pěstounskou rodinou, a to bez předsudků. Nakonec budete mít sami radost z toho, jak se dítě bude postupně zlepšovat.

Mám ve třídě děvče, které je pomalé a nikdy nestihne to, co ostatní děti. Dávám jí proto práci dodělat domů. Matka děvčete (vlastně pěstounka – protože dítě vyrůstá v náhradní rodině) se tomu brání a vymlouvá se na minulost dítěte. Prosím vás, můžete mi vysvětlit, proč by dítě v pěstounské péči nemělo stihnout to, co ostatní děti? Podle paní psycholožky se jedná pouze o lenost. Poruchu žádnou nemá.

Děti, které vyrůstají v pěstounské péči, ale i v adopci, měly těžký životní start. Na tyto děti se nedají uplatňovat stejná měřítká psychologického vyšetření jako na děti, které vyrůstají ve vlastních rodinách. Profesor Matějček jako první u těchto dětí definoval pojem psychická deprivace. V současnosti se v souvislosti s těmito dětmi hovoří o poruše připoutání. Psychická deprivace či porucha připoutání tyto děti těžce poznamenává. Projevy tohoto postižení jsou však u různých dětí pokaždé jiné. Může to být i důvod, proč děvče ve škole nestíhá pracovat tak rychle jako ostatní. Pokud má dítě odpoledne vypracovat domácí úkoly i resty ze školy, nemůže to zvládnout. Pro dítě, které nemá studijní návyky, je náročnou povinností udělat už jen všechny domácí úkoly. Zejména, když toto dítě musí navíc ještě mnoho znalostí, a to nejen školních ale i sociálních, dohánět. Nedivte se, že to jde všechno pomalu. Těmto dětem by měla být poskytnuta speciální pedagogická podpora a v konkrétních případech je lze označit jako žáky se specifickými vzdělávacími potřebami.

Přílohy

Pracovní listy

Jak začít?

Poté, co zjistíte, že do vaší třídy přijde dítě vyrůstající v náhradní rodinné péči, bude nejhodnější domluvit si co nejdříve schůzku s rodiči.

Při této příležitosti zjistíte, v jaké aktuální životní etapě se dítě nachází a čím můžete společnými silami přispět k jejímu zkvalitnění a naplnění.

Níže uvádíme výčet některých témat k rozhovoru:

- Jak dlouho je dítě v nové rodině?
- Pokud je v pěstounské péči, do jaké míry je do výchovy zapojena biologická rodina?
- Jak dlouhé období prožilo v ústavu?
- Jaké vztahy s vrstevníky mělo dle výpovědi v dětském domově, školce?
- Co má rádo? Čeho se obává? Na co si dát při kontaktu pozor?
- Ví o tom, že je adoptované, vyrůstá v náhradní rodině?

V případě, že o této skutečnosti dítě ví (což je velmi pravděpodobné), můžete rodičům nabídnout možnost seznámit před jeho příchodem třídu s touto skutečností.

Ukažte rodičům pracovní materiál, zeptejte se jich na jejich názor. Společně pak můžete pozměnit některé části nabízeného příběhu dle aktuální situace.

Proč se domníváme, že je vhodné připravit třídu na příchod nového spolužáka?

Děti, které část svého života prožily v ústavu či v dysfunkční rodině, si s sebou dále odnášejí celou řadu obtížně zpracovatelných zážitků a obav.

Jednou z obav při příchodu do nového kolektivu bývá často strach z posměchu ostatních dětí.

„Ty jsi z děčáku?“ „Vlastní máma tě nechtěla?“ „Tohle ale nejsou tvoji opravdoví rodiče!“ To je jen krátká ukáзка častých reakcí, se kterými se dítě v náhradní rodině setkává.

Vnímáme jako velmi důležité, aby se kolektiv mohl na příchod nového spolužáka s předstihem připravit. Ten bude mít pak možnost bez obav vstoupit do již ošetřeného a poučeného prostředí a přirozeněji se tak stane jeho součástí.

V případě, že si rodiče nic takového nebudou přát, respektujte jejich rozhodnutí. S materiálem je možné pracovat i později, pokud se v kolektivu objeví podněty, které diskusi vyvolají.

Jak s listy pracovat?

Skrze předkládaný příběh a několik tvůrčích her přiblížíte dětem prostředí dětského domova a obavy, které jeho současní či minulé malí obyvatelé prožívají.

Nejdříve si sami příběh přečtete. Doporučujeme, abyste si vyzkoušeli vypracovat i 4 cvičení, která příběh dokreslují a rozvíjejí. Lépe se pak vžijete do představ dětí a budete na ně schopni lépe reagovat.

Následně okopírujte pracovní listy pro každé dítě a připravte kreslicí pomůcky.

Vyhradte si pro práci s příběhem dostatek času. Dle věku a schopností dětí je možné s příběhem pracovat v rozmezí 45 minut až 1,5 hod. Bude záležet na tom, kolik času věnujete malování a následnému povídání s dětmi.

Každá třída je jinak dynamická a vy sami nejlépe víte, jak dlouho je schopna udržet pozornost.

Pracovní listy pro učitele MŠ

MATĚJ UŽ JE DOMA

MATĚJ UŽ JE DOMA

Povím vám teď příběh o klukovi, který se jmenuje Matěj.

Matěj je kluk jako buk. Je asi tak velký jako ty */doplnit dle aktuálního jména dítěte ve třídě/*, a když se ho zeptáte, kolik mu je let, usměje se, podívá se na vás velkýma hnědýma očima, otevře pěstičku a hrdě ukáže všech 5 prstů.

Na hlavě mu rostou neposedné vlasy, se kterými svádí každé ráno malou bitvu. I tak mu ale všichni říkají, že má místo vlasů na hlavě spíš vrabčí hnízdo.

Na sebe si Matěj nejraději obléká pruhované modro-bílé tričko. Uhádnete, děti, proč?

Ano, správně! Matěj chce být námořníkem.

Plavit se po moři, ze stožáru pozorovat dalekohledem tajemné pevniny, bojovat s piráty o poklad, být pánem moří! To by byla paráda!

Zatím je ale Matěj jen malý kluk, který nebydlí na lodi a dokonce nebydlí ani doma.

Ptáte se, kde tedy může bydlet?

Matěj bydlí v dětském domově.

Co je domov, děti, asi dobře víte.

Schválně, kdo patří do vašeho domova? */zeptat se dětí/*

Ano, správně, moc se vám to povedlo. Jsou to maminky, tatínkové, babičky, dědečkové, strejdové, tety, sestřenice, bratrance, pejsci, kočičky, rybičky, ... To všechno je náš domov.

Je to místo, kam se rádi vracíme.

Co ale může znamenat „dětský domov“?

Představte si dům, jako je naše školka. Také je v něm herna, kuchyně, jídelna nebo záchody, jako je to tady u nás.

Ale odpoledne, když si pro vás chodí rodiče, si pro Matěje a ani pro ostatní děti z dětského domova nikdo nepřijde.

Matěj totiž žádné rodiče, kteří by přišli, nemá.

Nebylo to tak vždycky. Když se narodil, určitě nějakou mámu měl, ale to už si Matěj nepamatuje. Byl ještě malé miminko, když ho dali do dětského domova.

Asi proto, že se o něj neuměli postarat, myslí si Matěj.

A tak rovnou z herny pochoduje Matěj odpoledne po dlouhých schodech do druhého patra, kde vedou z chodby jedny dveře rovnou do jeho pokoje.

Matěj v pokoji nebydlí sám. Má tam ještě 3 další kamarády: Jirku, Standu a Kubu.

Někdy si spolu hrají, ale někdy se i perou. To potom přijde teta a domluví klukům, aby na sebe byli hodní.

Není to ale teta, jako je ta vaše, tedy maminčina nebo tatínkova sestra.

Tahle teta je spíš paní učitelka, která se o děti v dětském domově stará.

A o Matěje se stará hned několik tet. Jedna ráno, druhá odpoledne, třetí večer.

Některé jsou hodné, jiné Matěj moc rád nemá.

Navíc se každou chvíli střídají, až jde jednomu z těch změn hlava kolem.

Matěj si nikdy není úplně jistý, kdo ho bude večer ukládat do postele a kdo ho bude ráno probouzet. Neví, na koho se má těšit.

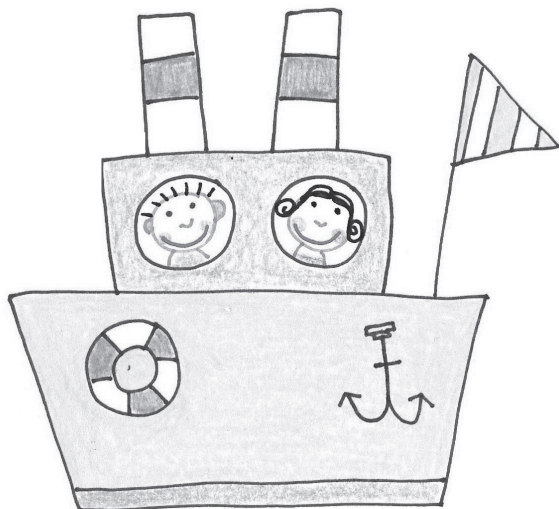
Večeř před usnutím bývá Matějovi často smutno. Kouká z okna a myslí na to, že už nechce být sám.

Tak rád by s sebou na svoji vysněnou loď vzal ještě někoho dalšího!

Kdo myslíte, že by to mohl být, děti?

/Pracovní list č. 1/

**Namalujte, koho si myslíte,
že by Matěj rád vzal na svoji loď**

Je to tak. Nejvíc ze všeho, ještě víc, než stát se námořníkem, by si Matěj přál mít mámu a tátu.

.....

A jednoho dne se Matěj opravdu dočkal. Zrovna pozoroval dalekohledem z pokoje, ze svého kapitánského můstku, cestu, která vede k dětskému domovu. A tu se na ní objevili usměvavý pán a paní.

Matěj si byl skoro jistý! To musí být oni!

Plachty srolovat, vyhodit kotvu, máma a táta na obzoru!

/Pracovní list č. 2/

Poznáte, která cestička vede k Matějovým rodičům?

A byli to oni! Matěj si s nimi nejdříve povídal u sebe v pokojíčku. Ukázal jim obrázky lodí, které namaloval, své vlastní knížky o pirátech a i jednu loď, kterou dostal o posledních narozeninách.

A představte si, že ten milý pán mu prozradil, že má taky rád lodě! Když byl mladší, stavěl modely lodí a doma je Matějovi všechny ukáže.

Jednu skutečnou dokonce i mají a o prázdninách s ní můžou podniknout dobrodružnou plavbu po řece. To bude krása!

Společně si pak zašli ještě do cukrárny. Matěj pověděl té usměvavé paní, která bude brzy jeho maminkou, co nejraději mlsá a naopak z kterého jídla se mu ježí chlupy na ruce.

Tlusté maso, které Matěj vyloženě nesnáší, nemá ráda ani ona, a tak mu byla hned ještě mnohem milejší.

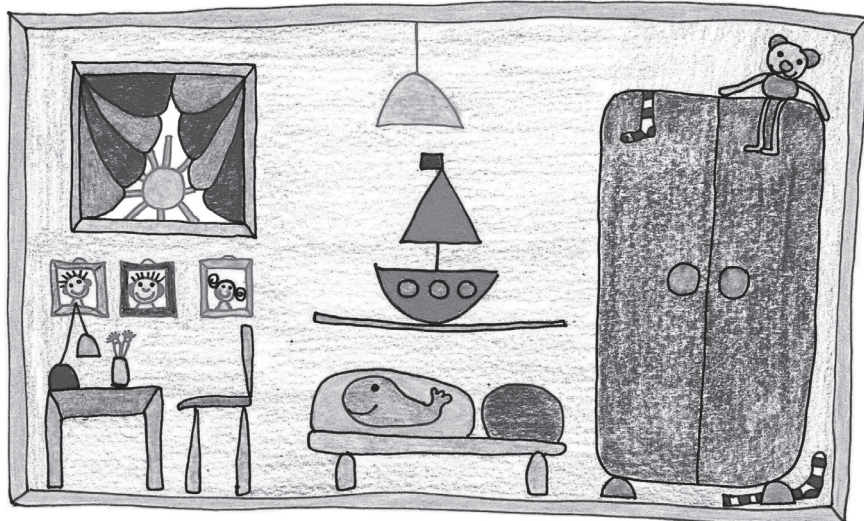
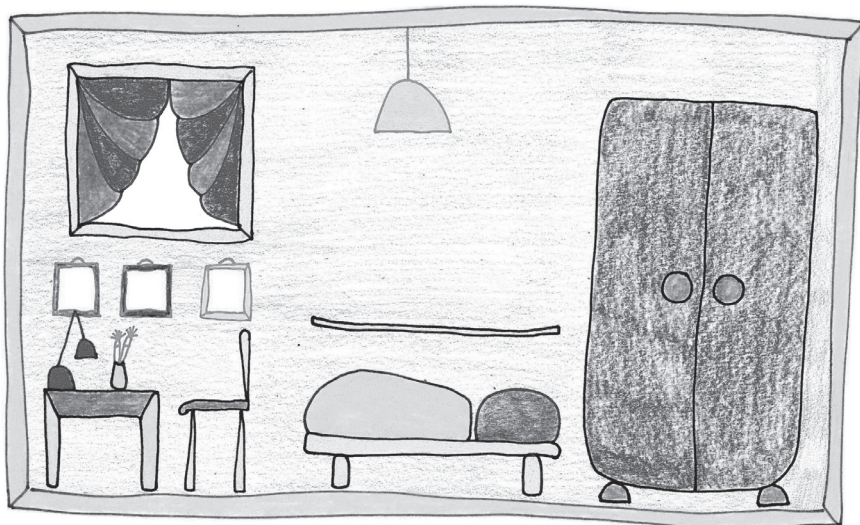
V podvečer se pak museli ještě na chvíli rozloučit, ale hned za pár dní si pro Matěje máma s tátou přijeli už napořád.

Cestou domů si Matěj představoval, jak bude vypadat jeho pokojíček. To, že tam bude mít svou postel, stůl a skříň, už věděl. Ale jaké to tam bude? Budou tam i nějaké hračky? Bude tam polička, na kterou si postaví svoji loď? A co kuchyně? Jak bude velká? Bude v ní moci mamince pomáhat?

Tolik otázek, že je ani všechny nestihli tatínek s maminkou po cestě zodpovědět. Ale vždyť nevdá, budou mít teď už dost času si všechno povyprávět.

/Pracovní list č. 3/

Nahoře na obrázku je Matějův nový pokoj před tím, než se do něj nastěhoval. A dole už je přesně takový, jak si ho Matěj přál. Najdete 10 rozdílů?

Dům se Matějovi moc líbil. I jeho pokojíček. A líbilo se mu i to, že ložnice mámy a táty je hned vedle jeho pokoje.

A skoro ze všeho nejvíc se mu líbilo, že ho každý večer ukládají máma s tátou a ráno ho pusou na tvář probouzejí zase oni!

Matěj byl doma.

Za pár dní si už skoro nepamatoval, že to bylo někdy jinak.

.....

Dnes ho čeká první den v nové školce.

Matěj je trochu nesvůj. Těší se na nové kamarády, ale zároveň má trochu strach, aby se mu neposmívali, že je z dětského domova a nepokřikovali na něj, že je adoptovaný.

To by mu bylo moc líto.

.....

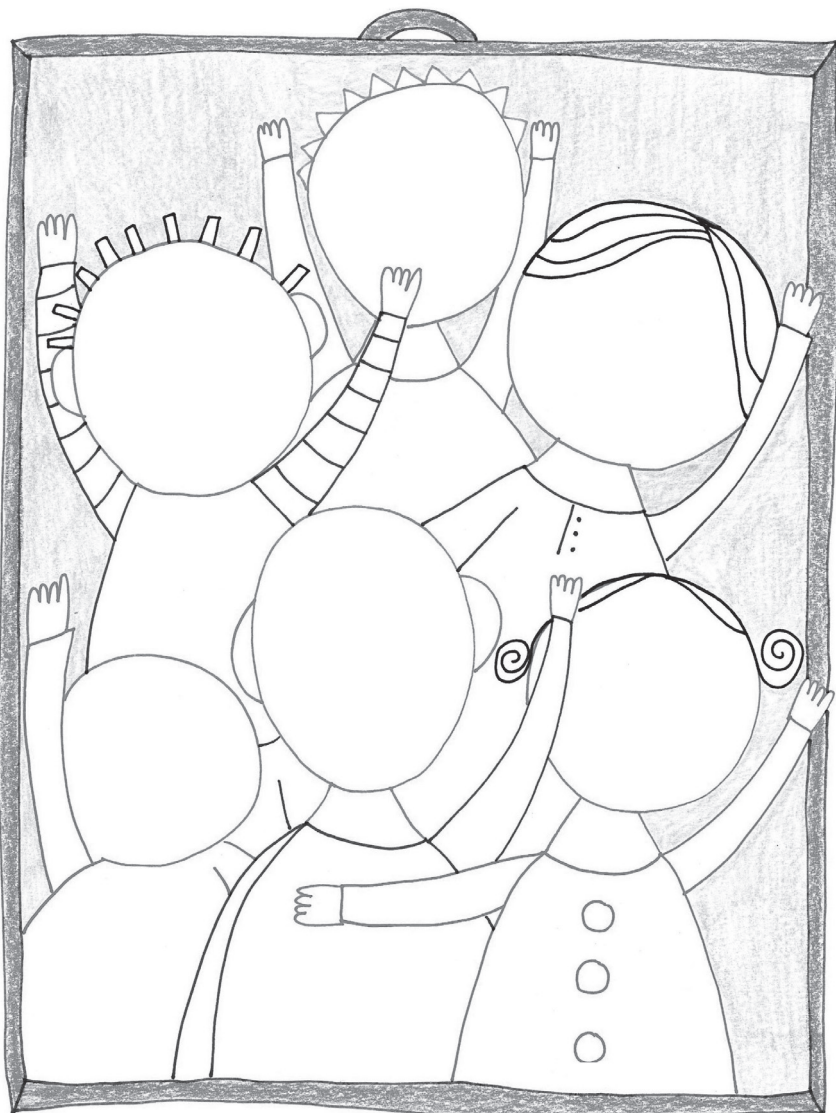
„Ahoj Matěji! Vítejte tě u nás! Paní učitelka nám už o tobě vyprávěla. Říkala nám, že jsi se teď přestěhoval a bydlíš se svojí novou rodinou jen kousek od nás.

Už se nemůžeme dočkat, až si spolu začneme hrát.

A tyhle obrázky jsme ti namalovali, abys věděl, že se nás vůbec nemusíš bát.

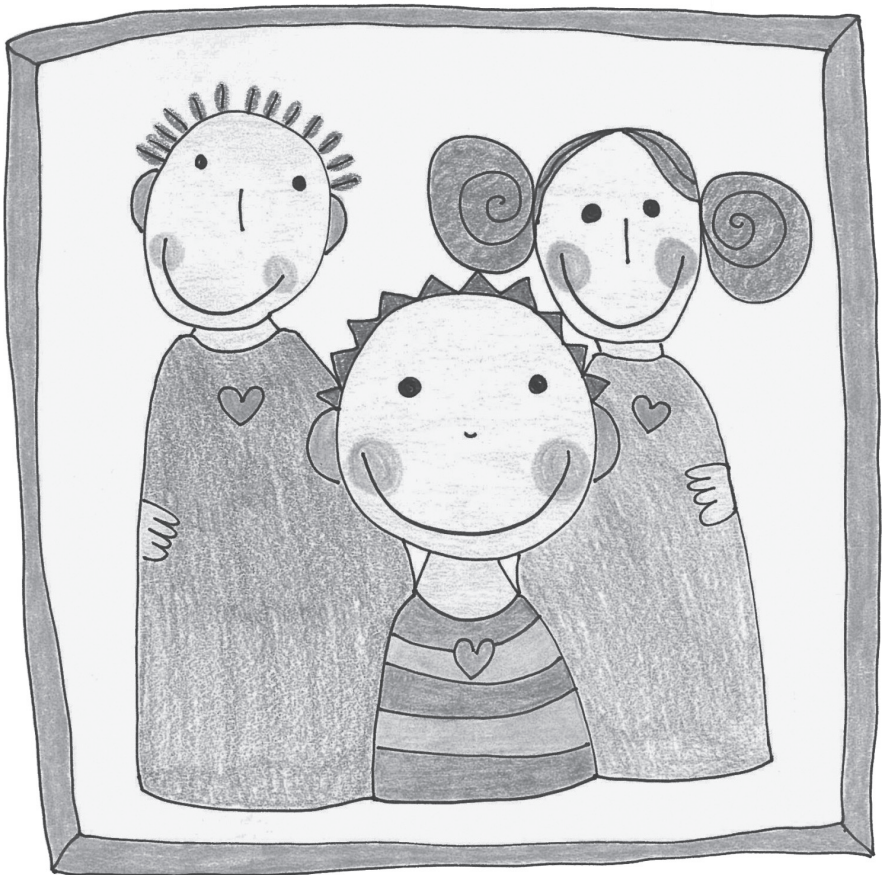
/Pracovní list č. 4/

**Domalujte do obrázku obličejе vás, dětí,
jak se těšíte na příchod nového kamaráda.**

Pracovní listy pro učitele 1. stupně ZŠ

JONÁŠ UŽ JE DOMA

JONÁŠ UŽ JE DOMA

Budu vám teď vyprávět příběh o klukovi, který se jmenuje Jonáš.

Jonášovi je 12 let, bydlí v našem městě a stejně jako většina z vás nerad vstává do školy.

Ve škole ho pak nejvíc baví přestávky a tělocvik. A aby ne! Ve třídě je oblíbený, má spoustu kamarádů a na tělocviku mu ne náhodou přezdívali „Švihadlo“.

Skoro každé odpoledne chodí Jonáš na tréninky breakdance.

Musí se hodně otáčet, ale vynaložené úsilí určitě stojí za to. Loni dokonce vyhrál 3. místo v celorepublikové soutěži!

Jeho taneční kreace obdivují i holky ze třídy, což dělá Jonášovi dobře, i když by to samozřejmě nikomu nepřiznal...

V podvečer se pak vrací domů, kde na něj čeká máma s večeří a brzy po něm přichází z práce i táta.

Nebylo to tak vždycky. Prvních pár let vyrůstal totiž Jonáš v dětském domově.

Cvičení 1

„Víte, co je to dětský domov? Jak si ho představujete?“

Čas	20 min.
Materiál	Pro každou skupinu okopírovaný pracovní materiál ke cvičení 1, nůžky, papír A3, lepidlo, fixy.
Průběh práce	Třída se rozdělí do skupin po cca 6 dětech.
I. část	10 min.
	Nejdříve si každá skupina namaluje na papír jednoduchý obrys domu. Nad jeho střechu napíše „Dětský domov“. Poté si rozstříhá pojmy z pracovního listu č. 1 na jednotlivé části (je možné pro zkrácení času připravit předem). Úkolem skupiny je rozdělit pojmy na ty, které souvisí s životem v dětském domově, a ty, o nichž se domnívají, že nesouvisí. Související pojmy nalepí do namalovaného domu, ostatní nalepí okolo něj.
II. část	10 min.
	Pod vedením učitele probíhá porovnání jednotlivých zpracování. Ten dle potřeby doplní či dovysvětlí.
Závěr	„Dětský domov se vybavením může podobat tomu vašemu. Děti mají své hračky, pokoj, obývací, televizi, koupelnu. Co jim ale schází, jsou jejich blízcí, máma s tátou, kteří dělají váš domov opravdovým domovem.“

Na tu dobu si dobře pamatuje.

Pamatuje si na tety, které se o něho staraly, na kamarády, se kterými bydlel na pokoji, a na spoustu hraček, které měli v herně.

Taky si pamatuje, jak mu bylo líto, že mu dobrou noc dává pokaždé jiná teta a jen málokterá ho při tom pohladí po čele.

A nezapomene ani na to, jak mu bylo v noci smutno a brečival do polštáře.

Proč dali Jonáše jako miminko do dětského domova, moc nevěděl.

Bylo to nejspíš proto, že se o něj neuměli dobře postarat, myslí si...

Pracovní materiál ke cvičení 1

MÁMA	TÁTA	BRÁCHA
SESTRA	TETA VYCHOVATELKA	STREJDA VYCHOVATEL
ŘEDITEL / ŘEDITELKA	HODNĚ DĚTÍ	NEDOSTATEK SOUKROMÍ
NÁVŠTĚVNÍ HODINY	VLASTNÍ POSTEL	TELEVIZE
VLASTNÍ HRAČKY	VLASTNÍ OBLEČENÍ	UKLÍZENÍ
POVINNOSTI	KONÍČKY	

Doplňující informace ke cvičení 1

Zázemí dětského domova

Dětský domov je rozdělený do rodinných buněk maximálně po 8 dětech. Tato buňka má samostatný obývací pokoj, ložnice pro děti, kuchyň a vlastní sociální zázemí.

Pokud je to možné, jsou sourozenci ubytováni společně.

U dětí se střídají tety či strejdivové, kteří na děti dohlížejí a pomáhají jim s každodenními povinnostmi. Většinou pracují na směny.

Řada domovů se již v dnešní době snaží přizpůsobit chod zařízení potřebám dětí tak, aby po praktické stránce co nejvíce připomínal život v rodině. Tedy: děti si na buňkách samostatně perou, žehlí, v některých domovech si kompletně připravují jídlo, odpoledne navštěvují zájmové kroužky. Mohou si k sobě zvat své kamarády a spolužáky.

Stále však bohužel zůstává mnoho domovů, které v přístupu k dětem z různých důvodů tak vstřícné nejsou. V těchto zařízeních se děti stravují v centrálních jídelnách, nenakupují ani si nevaří, návštěvy kamarádů nebývají povolené.

Míra praktických a sociálních dovedností je pak u těchto dětí velmi nízká.

Osobní věci

Děti v dětských domovech mají své hračky, oblečení a jiné osobní věci. Dostávají je většinou k narozeninám, Vánocům či jako mimořádné dárky od sponzorů.

Kontakt s rodinou

Kontakt s rodinou je v dětském domově možný v rámci návštěvních dnů či hodin. Ty si stanoví domovy dle vlastního provozního řádu. Někde je kontakt možný denně, jinde jen o víkendech. Některé děti mají dále možnost trávit v rodině – pokud ji mají – víkendy, svátky a prázdniny.

Volnočasové aktivity

Ve většině případů mají děti možnost věnovat se svým koníčkům stejně jako děti z rodin. Pokud to lze, zapojují se do těchto aktivit mimo dětský domov.

Cvičení 2

„Co si Jonáš nejvíce přeje?“

Čas	15 min.
Materiál	Pro každého papír, tužka nebo pastelky.
Průběh práce	<p>Každý si přes celý papír namaluje obrys hlavy s tělem do pasu. Papír si v horní části podepíše křestním jménem. Nad hlavu si dále napíše: „Čeho se nejvíce bojím:“ Do trupu namaluje velké srdce, nad které napíše: „Co si nejvíce přeji:“</p> <p>Poté si děti zkusí představit, jaké by to bylo, kdyby vyrůstaly v dětském domově. Jaké by měly pocity? Své obavy a přání samostatně zapíší do svých postav.</p> <p><i>Dle zvážení učitele je možné pracovat opět ve skupinách. V tom případě se nad postavu napíší jména všech členů skupiny.</i></p> <p>Následuje společné prohlédnutí obrázků, učitel poukáže na přání a obavy, které se opakují. Na závěr učitel řekne, že podobná přání a obavy mají i děti v dětských domovech. Neboť i zde vyrůstají stejní kluci a holky, jako jsou v této třídě. To, že vyrůstají v dětském domově, neznamená, že provedli něco špatného nebo byli horší než ostatní. Jen se v jejich životech bez jejich zavinění odehrálo něco, co jim nedovoluje vyrůstat se svými blízkými.</p>

Ale to je dávno pryč.

Do první třídy už ho doprovázeli nová máma s tátou.

Čas rychle běžel a Jonášovi už vůbec nepřišlo, že to bylo někdy jinak.

Jeho spolužáci věděli, že je adoptovaný, ale nikdo si s tím nelámал hlavu.

Vždyť jen u nich ve třídě má 8 dětí nevlastního tátu nebo mámu! Tak co.

Jednoho dne řekl táta Jonášovi, že se budou muset přestěhovat do jiného města, kde dostal novou práci.

Jonáš z toho byl otrávený, rozhodně se mu nikam nechtělo. Tady měl svoje kamarády, svoji školu, svého trenéra. Město znal jako svoje boty a teď si bude muset zase na všechno zvykat znovu.

Ale nedalo se nic dělat. Tátova práce byla přednější.

Navíc město, do kterého se stěhovali, nevypadalo vůbec špatně, byt vypadal útulně a nového trenéra našli rodiče Jonášovi taky.

Tak teď už zbývala jenom škola a najít si nové kamarády.

Třídní učitelka se tvářila mile, ale i tak měl Jonáš sevřený žaludek, když ho představovala novým spolužákům.

Ti se naopak moc mile netvářili. O přestávkách se s ním nikdo nebavil, a když se Jonáš na něco zeptal, odpovídali jen úkosem.

V takovém ovzduší probíhal celý první týden. Napětí houstlo a v pátek o poslední přestávce to vybuchlo: kluk, který ve třídě platil za vůdce, zakřičel na celou třídu: „S tebou se, ty děčákovská špino, bavit nebudeme! Řekni, vlastní máma tě nechtěla, že se o tebe musí starat cizí?“

Jonášovi se podlomila kolena, sebral své věci a utekl ze třídy jak nejrychleji to šlo.

Cvičení 3

„Mám právo vyrůstat v rodině.“

Čas	25 min.	
Materiál	10 balonků, 2× permanent fix některé, při popisu balonků zapřičiní jeho prasknutí, provázek na zavázání.	
Průběh práce:		
I. část	brainstorming	5 min.
	Učitel se třídy zeptá, proč si myslí, že „kápo třídy“ takto zaútočil. Všechny nápady zapíše na levou část tabule. Dále se zeptá, co teď asi cítí/prožívá Jonáš. Nápady zapíše na pravou část tabule.	
II. část	pokračování příběhu u nás ve třídě	10 min.
	Následně se učitel žáků zeptá, jak by nového spolužáka, o kterém by se dozvěděli, že je adoptovaný, přijali oni. Probíhá řízená diskuse.	
III. část	dětská práva	15 min.
	Třída se závěrem rozdělí na 2 skupiny. Každá skupina dostane 5 balonků, které společně nafouknou. Na každý balonek si z tabule opíše jedno z práv: 1. Právo na samostatný pokoj. 2. Právo na kapesné. 3. Právo vybrat si jídlo, na jaké mám chuť. 4. Právo vybrat si kamarády. 5. Právo vyrůstat v rodině se svými blízkými. Poté si třída představi, že letí balonem vysoko v obláčích. Nenadále však začne balon rychle klesat k zemi. Aby posádka přežila, je potřeba zbavit se jednoho závaží. To v této hře představují jednotlivá práva. Když se skupina na jednom dohodne, balonek praskne. Cesta pokračuje a po chvíli je potřeba uvolnit další závaží a tak dále, až nakonec zůstane jen jedno, které si můžou ponechat.	
Závěr	S velkou pravděpodobností zůstane skupině právo vyrůstat v rodině se svými blízkými. Uvědomí si tak, že rodina je důležitá pro každého z nich a právo v ní vyrůstat mají všichni jejich spolužáci, bez ohledu na to, zda se jedná o rodinu původní, či novou – náhradní.	

O autorech

Jana Grohová vystudovala střední školu umělecko-řemeslnou, obor užité umění a umělecký keramik. V letech 1999–2004 pracovala ve Středisku NRP, kde vedla dobrovolnický program rozvíjející volnočasové aktivity dětí z dětských domovů „Kmotři při dětských domovech“.

Od roku 2004 až dodnes působí v občanském sdružení Vhled jako vedoucí vzdělávacího a socializačního programu pro mladistvé vyrůstající v ústavní péči „SOS18 – Příprava na samostatný život“.

Mimo přímou práci s dětmi a mladistvými se průběžně věnuje také výtvarné a grafické tvorbě.

PhDr. Věduna Bubleová v roce 1994 založila Středisko náhradní rodinné péče o. s. a od té doby je i jeho ředitelkou. Jako socioložka (28 let odborné praxe) se dlouhodobě věnuje problematice dětí žijících mimo vlastní rodinu a zdravotně a sociálně znevýhodněných dětí a jejich rodinám. Působila v klinických zařízeních, výzkumných pracovištích a nestátních organizacích, které se věnují ohroženým dětem. Dlouhodobě propaguje a realizuje alternativní programy a inovativní projekty na pomoc dětem žijícím mimo vlastní rodinu a upozorňuje na nutnost systémových změn v oblasti péče o dítě a rodinu v ČR. Je autorkou a spoluautorkou několika publikací, výzkumných zpráv, článků a jiných odborných textů o problematice NRP.

Alena Vávrová je od roku 2004 vedoucí sociální pracovnící Střediska náhradní rodinné péče o. s. Problematice dětí žijících mimo vlastní rodinu a náhradní rodinné péči se intenzivně věnuje od roku 1992. Pracovala jako sociální pracovníce v dětském domově FNKV Praha 10, dále jako pracovníce pro náhradní rodinnou péči na Magistrátu hl. m. Prahy a MPSV ČR. Je odborným garantem a vedoucím koordinátorem mnoha inovativních programů, které pomáhají dětem vyrůstajícím mimo vlastní rodinu a novým náhradním rodinám. Od roku 2005 vede a organizuje kluby osvojitelských a pěstounských rodin v Praze a věnuje se doprovázení rodin s přijatými dětmi. Je spoluautorkou několika publikací o NRP.

Bc. Jana Frantíková je od roku 2006 sociální pracovnící Střediska náhradní rodinné péče o. s. Poskytuje individuální sociální poradenství především pro

pěstounskou péči. Je lektorkou odborných seminářů, přednášek a besed zaměřených na náhradní rodinnou péči. Spoluorganizuje a zajišťuje kluby a setkání náhradních rodičů. Ve své práci čerpá především z vlastních bohatých zkušeností pěstounky romských a zdravotně handicapovaných dětí. Je autorkou i spoluautorkou publikací o NRP.

Nadace Sirius

Nadace Sirius se zapojila mezi organizace charitativního sektoru v červnu 2008 se záměrem všestranně přispívat ke zlepšování a rozvoji kvality života dětí. Svým působením se snaží přispět k lepšímu životu dětí, které neměly v životě štěstí.

Nadace Sirius iniciuje systematická a účelná řešení problémů dětí na základě profesionálního a transparentního přístupu. Podporuje takové aktivity, které směřují k účinným preventivním opatřením a k eliminaci problému.

Chce řešit ty problémy, které jsou v současnosti nejpálčivější, a proto jejím prvním krokem bylo zmapování aktuálního stavu řešení dětských problémů v České republice. Jeho výsledky se staly základem pro rozhodnutí, kam pomoc nadace směřovat.

Nadace Sirius spolupracuje s předními odborníky ze všech oblastí a oborů, kteří se zabývají řešením problematiky dětí. Jejím snahou je, aby se v praxi aplikovaly nejlepší metody a postupy. Cílem Nadace Sirius je, aby se žádné dítě nemuselo potýkat s problémy, které již své řešení mají.

Nadace Sirius

Thunovská 12, 118 00 Praha 1

info@nadacesirius.cz

www.nadacesirius.cz

tel.: +420 257 211 445

Středisko náhradní rodinné péče o. s.

Středisko náhradní rodinné péče o. s. je občanské sdružení, které se od roku 1994 zabývá problematikou dětí, které se ocitly ve zvláště obtížných životních situacích, a dětí, které vyrůstají mimo vlastní rodinu.

Cílem Střediska NRP je, aby rodinná péče o ohrožené děti převládala nad péčí ústavní a aby se všestranně rozvíjel a změnil systém náhradní rodinné péče u nás.

Hlavní činnosti Střediska NRP:

- snaha o všestranný rozvoj náhradní rodinné péče a zavedení a poskytování systematických kvalitních, profesionálních a veřejně dostupných služeb pro rozvoj a podporu náhradní rodinné péče,
- poskytovat poradenství a provádět přípravu zájemců o náhradní rodinnou péči,
- doprovázet a podporovat rodiny, které pečují o svěřené dítě,
- připravovat a vzdělávat dobrovolníky, kteří pomáhají realizovat některé aktivity Střediska NRP,
- provádět osvětovou, vzdělávací, výzkumnou a publikační činnost.

Středisko náhradní rodinné péče o. s.

Jelení 91, 118 00 Praha 1

info@nahradnirodina.cz

www.nahradnirodina.cz

tel.: +420 233 355 309

Středisko NRP dosud vydalo:

Monitoring příprav na náhradní rodinnou péči

Základní informace o náhradní rodinné péči

Základní informace o osvojení (adopci)

Základní informace o pěstounské péči a péči poručníka

Zdravotně znevýhodněné dítě v náhradní rodinné péči

Dítě jiného etnika v náhradní rodinné péči

Jak dál s pěstounskou péčí na přechodnou dobu

Dítě v náhradní rodinné péči potřebuje i vaši pomoc! (Informační materiál pro učitele mateřských, základních a speciálních škol, kteří do své třídy přijímají dítě vyrůstající v náhradní rodinné péči)

Metodika práce s dobrovolníky

Středisko NRP vydá v roce 2012:

Základní informace o NRP pro oblast zdravotnictví

Metodiku příprav pro žadatele o:

- pěstounskou péči
- osvojení
- přijetí dítěte jiného etnika
- přijetí dítěte zdravotně znevýhodněného

Metodiku doprovázení pro:

- osvojitele
- pěstouny
- rodiny s přijatým dítětem jiného etnika
- rodiny s přijatým zdravotně znevýhodněným dítětem
- nové metody

Publikaci vývojové psychologie dítěte v ústavní péči a v NRP

Metodiky služeb pro NRP:

- pro zřizování klubů NRP
- pro rodičovské skupiny

